

руском рукописном наслеђу. На крају књиге приложене су табеле са подацима о наслову рукописа, сигнатури, фонду, месту, врсти нотације и да ли је извршена вокализација или није. Књига представља драгоцен допринос у откривању важног подручја српске црквене поезије неговане појањем током низа векова у Русији.

Томислав Ж. Јовановић*

Универзитетски професор у пензији

УДК 271.2-299.92
821.163.41-992

Владимир Живановић, *Аџонским њујевима душе*,
Света Гора у њујојисним зајисима, Београд, 2021,
Библос, 391 стр.

Читаоцима је овом збирком путописа понуђена лепеза различитих доживљаја Свете Горе у периоду од 1889. до 1963. године. Издање је настало као резултат једне врсте имаголошке студије, тј. представљена је једна тема (Света Гора) на различите начине, од стране разних аутора. Приређивач, др Владимир Живановић, виши библиотекар Института за српски језик САНУ, прикупио је најпре 25 путописа, па је методологијом која је подразумевала одабир (само) српских аутора, дошао до 16 текстова који су ушли у књигу. Циљ је био да се покаже како Срби гледају на Хиландар, српску светогорску традицију, саму Свету Гору и светогорску културу уопште.

Ови путописи првенствено су историјско сведочанство живота на Светој Гори, а нарочито у манастиру Хиландару, у разноликим условима у којима су се исти налазили кроз све ове деценије. Како је приређивач истакао у преговору (стр. 7–12), писци се разликују „по професијама, животном добу, друштвеном сталежу, као и по стилу свога приповедања [...] Мотиви који су их покретали били су различити, управо као и уметнички дOMET који су постизали у својим текстовима. Али оно што их све уједињује јесте неизмерно поштовање и љубав према светогорским светињама, као и опчињеност њеним природним лепотама” (стр. 7–8).

* tomjovan1@gmail.com

Поред 16 путописа и предговора, књига садржи и списак извора из којих су текстови преузети (стр. 384–385), као и *Библиографске йодаџке* о ауторима (стр. 386–391). Текстови путописа пренети су у зборник верно, језик није прилагођаван данашњим правописним правилима, него су сачуване граfiјско-ортографске, интерпункцијске, стилске, лексичке и друге особености оригинала. Као таква, књига је добар материјал и извор за истраживање историје српског језика, као и сведочанство некадашњих варијаната овога језика и његових карактеристика на појединим језичким нивоима.

Неки од путописа првобитно су били објављени као засебна издања. Тако је текст Стефана Илкића, веома образованог архимандрита, учитеља, катихете и културног делатника Сомбора, *Светијорски уџисци*, био објављен 1912. као књига успомена са екскурзије карловачке богословске омладине по Светој Гори. Књига је била посвећена сећању на почившег проту Ивана Маширевића, сапутника са путовања. У зборнику је овај путопис пети по реду (стр. 139–171). И текст Мирка Максимовића, сарајевског протојереја и књижевника, био је објављен 1930. у Сарајеву, под називом *Аџос: џуџоџис са 18 слика*. Пошто фотографија у зборнику нема, назив овог путописа је скраћен: *Аџос – џуџоџис* (стр. 242–275). Свој доживљај Свете Горе новинар и путописац Душан Синобад објавио је 1908. године такође у посебном издању, под насловом *С џуџа у Солун и Светиу Гору*. Први део у овом зборнику је изостављен, а путопис је, с непромењеним називом, други по реду (стр. 55–96). Један од аутора у књизи раније је, 1889. године, објавио своје путописе под псеудонимом В. Црнојевић. Ради се о просветном раднику и гимназијском професору, српском конзулу у Скопљу, Владимиру Карићу (1848–1894). Пун назив изворне публикације из које је преузет део, јесте *Цариград, Светиа Гора, Солун: џуџничке црџице с белешкама о народној йроџаџанди на истџоку*. У зборнику је текст овог аутора под називом *Светиа Гора – џуџничке црџице* на првом месту, јер је и хронолошки први (стр. 13–54). Иначе, он је пре путописа објавио и две веће књиге описа Србије.

Поред поменутих, неки од осталих аутора су свештеници (њих шест), један је архитекта Жарко Татић (1894–1931), један просветни радник и књижевник, Стеван Роца, рођен 1881. године, затим новинар Миодраг Аврамовић (1920–1998), историчар и историчар књижевности Ђорђе Сп. Радојичић (1905–1970), још један историчар – Миливоје Башић (1868–1927) и Јован М. Барјактаровић, антикомуниста и члан Српског добровољачког корпуса у Другом светском рату, као и професор Богословије у Битољу.

Већина ових путописа остала би непозната да се није нашла у овом издању. Раније су били публиковани у мање познатим часописима, као што су „Задужбина: годишњак ’Фонда Станојла и Драгиње Петровића’: чланци, приче, песме, предавања, извештаји” и „Весник: орган Савеза

удружења православног свештенства ФНР Југославије”, а два текста су били извештаји о путовањима, написани за школске новине православних богословија у Београду и Битољу. У некима од ових, па и у познатијим часописима („Мисионар”, „Политика”), путописи су излазили у наставцима. На пример, у „Мисионару” су излазили путописни текстови Димитрија Орсића у 13 наставака, 1939. и 1940. године, а у „Политици” је излазио путопис Жарка Татића у шест наставака 1925. године.

Књига обилује историјским подацима из свих ових периода, али и раније, када се описује настанак Хиландара или Свете Горе уопште. Већ у првом путопису сусрећемо се с предањима и легендама о настанку Свете Горе, као и о посебном значају овог полуострва за српски народ и историјским описом у вези с тим. Затим, између осталог, постоји сведочење да је 1888. године у Хиландару било 70 калуђера, а међу њима „10 из Краљевине Србије, 15 из Старе Србије, 11 из Македоније, 15 из Кнежевине Бугарске, 7 из Ист. Румелије; потом 3 Румуна, 3 Грка и 3 Руса” (стр. 50). Даље у овом тексту поменути Владимир Карић наводи да је Хиландар био запостављен од стране Србије и Срба, да је било мало, махом неуспешних покушаја да се ситуација у том смислу поправи и да су тим манастиром у пракси владали Бугари. Како он пише, 1887. године „три калуђера и један Грочанин хаџија, отиду у Свету Гору, у Хиландар, али их је бугарско братство хиландарско примило само једну ноћ да преноће, па их сутра дан најурило, казавши им, да манастир није више српски него бугарски” (стр. 51). Касније нам аутор наводи и једно од могућих објашњења зашто је у српском манастиру мало Срба. Ово објашњење дато је руском истраживачу старина који је питао Бугаре из Хиландара о томе: „Бугари одговоре, да су Србљи људи непостојани и неће у манастиру да остану” (стр. 54). Владимир Карић се, иначе, убраја у прве ауторе који пишу о Светој Гори, после Димитрија Аврамовића и Нићифора Дучића. Он детаљно описује и природу полуострва и набраја биљне врсте које се на њему могу наћи.

Путопис Душана Синобада написан је двадесет година касније и такође обилује историјским и географским подацима. Из њега сазнајемо да у то време Света Гора има 20.000 становника, од чега су 14.000 калуђери, а остало су радници, трговци, рибари, земљорадници, турски чиновници и војници (стр. 61). Такође, сазнајемо и то да нема много редовног саобраћаја који се одвија. Наиме, на полуострво пристаје два пута месечно руска лађа из Одесе на свом путу према Јерусалиму и једанпут недељно трговачке и путничке лађе на свом путу за Цариград (стр. 62). Најдетаљнији је опис манастира Хиландара, но ипак је и он ограничен, јер: „требао би човек да се задржи најмање месец дана па да све види и забележи” (стр. 76). Поменуте су две маслине: једну је посадио цар Душан, другу краљ Александар. Потоњи је посадио и два кипариса. Над једном чесмом је плоча с натписом: „Споменик краља српског Александра I. подигнут

у част његовог доласка у српски манастир Хилендар, у ком је пробавио од 21. до 25. марта 1896. године. Овај споменик са околним виноградом и водоводом подиже са дозволом братства хилендарског многим трудом архимандрит Василије Хилендарац 1902. године”. Исти архимандрит подигао је и нову двоспратну зграду у част ступања на престо Краља Петра I (стр. 66–67). Једну од зграда на источној страни, речено им је, подигао је руски цар Иван Грозни (стр. 71). Показан им је и златни пехар који је цар Душан поклонио манастиру (стр. 88). Посебну пажњу Синобад је поклонио писаним споменицима, старим књигама и рукописима који се чувају у манастиру Хиландару (стр. 76–77). Интересантан је и његов разговор са старим монахом Поликарпом (стр. 78–81), као и драгоцен документ о националном саставу 114 хиландарских житеља (стр. 86–87). Иначе, група у којој је Душан Синобад путовао била је бројна. С њим су били ђаци, професори, новинари и разни други туристи. Укупно 200 људи. И сви су лепо дочекани: „Врло усрдни и љубазни [су се] према нама показали, нарочито кајмакам, који је с нама и за трпезом седео” (стр. 69). Синобад је описао и руски манастир Пантелејмон (91–95), из којег издвајамо кратак опис руских калуђера: „озбиљни и радише; добри су богомољци и не пуше” (стр. 95). Треба рећи и то да се у овом путопису примећује већи књижевно-уметнички квалитет него у већини осталих.

Извештај о екскурзији на Свету Гору (1910. године) објавили су у школском часопису ученици Богословије Св. Сава у Београду, Милан Смиљанић и Драгољуб Комарчић. Касније је у наставцима текст објављен у часопису „Духовна стража” покренутом 1907. године у манастиру Раковица, у оквиру Монашке школе. Њихов извештај је веома информативан, пут се описује детаљно, од момента кад су се укрцали, „испраћени од свих ђака гимназије” (стр. 97), до повратка после седмодневног васкршњег путовања, кад „остаде пред нама Св. Гора са својим лепотама и својим тихим и мирним животом а ми доста великом брзином појурисмо и изгубисмо је из вида” (стр. 130). У овом извештају-путопису такође је највећи део посвећен манастиру Хиландару, устројству живота у њему, његовој библиотеци и библиотекару, оцу Сави, хиландарском пристаништу и манастиру Св. Василија уз њега. У то време у Хиландару је живело 130 монаха и владала је идиоритмија, тако да се заједничко обедовање обављало свега три пута годишње. Но, како сведоче свршени богослови: „Сад се у велико поговара да се трпезарија оправи и уведе општежиће, пошто је наш Краљ дао на тај циљ 15.000 дин.” (стр. 118). Осим Хиландара, описана је и пловидба око полуострва и манастири који су се могли видети из лађе, затим Лавра Св. Атанасија у којој су најпре боравили и видели, на пример, канонарховање (стр. 102), Кареја и Типикарница Св. Саве (стр. 107–109) и многи други детаљи.

Свештеник Таса Вучићевић из Малог Пожаревца, активан у богомољачком покрету, написао је један од краћих путописа у књизи (стр. 131–138) и започео га стиховима који се завршавају овако: „Ах!.. У Светој Гори / С небом се говори”. И у стиховима и у тексту наглашено је да сваки Србин треба да посети Хиландар. Његов путопис објављен је у „Гласнику Православне цркве” у Краљевини Србији, 1911. године. У њему има елемената исповести. Отац Таса, наиме, жали што се раније бавио политиком и што и већина Срба то чини: „Сад тек браћо правилно ценим, колико је света вера наша изгубила, а са њом и Србија и Српство, само зато што смо вртоглаве партијске игре играли а све слабији Срби и делатељи на светим својим пословима бивали и бивамо” (стр. 137). Интересантно је да је у тексту именовано све Србе из Призрена које је срео у вагону из Скопља према Светој Гори који су такође били у Хиландару заједно с њим и његовим сапутницима (в. стр. 134–135). Осетно одушевљен њиховим доласком на Свету Гору, он пише: „Призренаца дакле беше 16, те присуством њиховим у Св. Хиландару покрише сву бедност и ништавило Хришћанског и Српског духа вајно слободних Срба из Краљевине” (стр. 135).

Један од најдужих путописа, већ помињаног Стефана Илкића, доноси нам много занимљивости, описаних не без уметничке вредности. Ми који живимо више од целог века касније, не можемо да се не осмехнемо на следеће запажање које аутор даје описујући цео пут, нити да се не задивимо верном опису како спољашњих, тако и унутрашњих доживљаја: „Доста је ако напоменем, да су се доживљаји мењали – као што и приличи двадесетом веку – муњевитом брзином, смењујући у калејдоскопском шаренилу своје збиљу – шалом, сигурност – опасношћу, занимљивост – досадом, задовољство – негодовањем, удобност – тескобом, изобиље – оскудицом, братско гостољубље – хладном етикетношћу, усхићење – равнодушношћу, бодрост – малаксалошћу, срчаност – страхом, одушевљење – резигнацијом” (стр. 140). Илкић, дакле, пише не само о позитивном, него и негативном што је сусрео и осетио на путовању. Његова група посетила је, поред Хиландара, више других манастира: руски Св. Пантелејмон, бугарски Зограф, грчки Ватопед, Кареју, руски скит Св. Андреја и друге. Након ових посета, он закључује како се калуђери разликују по националности: „Спасавање и подвизавање Руса је чист аскетизам; Бугари су у спасавању рачунције и шићарције, јер рачунају много на туђу помоћ; Срби, као и свугде тако су и овде политичари, али наивни и без икакве даљновидније перспективе; Грци – поете” (стр. 161). У овом тексту налазимо подробно описано како је функционисао живот на Светој Гори у доба кад је она припадала Турској, како је за дивљење власт коју има и извршава Протат, како и колико који манастир плаћа харач, која је разлика између општежително и идиоритамски устројених манастира итд. (стр. 159–161).

Поменути историчар Миливоје Башић, који је као пензионер предавао старословенски језик на Богословском факултету у Београду и бавио се, између осталог, превођењем старих српских биографија, објавио је свој путопис у часопису „Задужбина: годишњак 'Фонда Станојла и Драгиње Петровића': чланци, приче, песме, предавања, извештаји”, у два наставка, 1925. и 1926. године. У првом делу описано је само путовање до Свете Горе, врх Атона и распоред манастира (стр. 171–200), док други део доноси опис Хиландара и боравак у њему, као и повратак преко Зографа и Св. Пантелејмона (стр. 201–229). Он је путовао с трима докторима историјских наука, као и петорицом студената. У Св. Пантелејмону на њега је оставио највећи утисак отац Јосиф, „права широка руска душа и представник праве чисте побожности” (стр. 175). Описујући библиотеку овог манастира, он истиче „да је Пантелејмон издао на руском језику Живот Св. Саве, од Теодосија, по једном рукопису из XVI. в. још 1888. г., док смо га ми добили на српском језику тек 1924.” (стр. 178). У то време Руси на Светој Гори много теже живе јер им бољшевичка Русија не помаже, нити ходочасници из Русије могу да долазе, те Башић закључује да је „Русима остала још једина нада у нашу државу” (стр. 180), после чега наводи да је та помоћ била присутна и раније у историји, све до пропасти старе српске државе у XV веку, док, како истиче: „Пада у очи да о помагању од стране Бугарске нема ни помена, а од стране Византије је било врло мало” (стр. 181). Из овога текста сазнајемо и о проблемима у управи Светогорске републике. Како сведочи аутор, ови проблеми проистичу првенствено од Грка који претендују на апсолутну власт. Руси, због поменутих проблема у новој матичној држави и чињенице да се њихов број на Светој Гори смањио с 3.000 на свега 1.000, тада више нису могли да плаћају порез. То Грцима одговара и настоје на смањењу и овога броја руских калуђера. „Односи су се толико заоштрили, да Руси више и не учествују у седницама у Кареји, а са њима су солидарни и наш Хиландар и бугарски Зограф. Свакако, то није ни мало пријатна појава, и биће на штету православља” (стр. 189). Башић је нарочито усхићен када се коначно указује манастир Хиландар: „Ево га! Појавио се сав наједном, као какво божанствено привиђење. Ми смо се слично осећали Мојсеју на Синајској Гори када се пред њим појавио сам Бог. Да смо народ од спољашњег изливања осећања и ентузијазма, као нпр. Бугари или Талијани, ми бисмо ударили у силна клицања и клањања, а место свега тога нама је објавило свечано ћутање, са тихим шапутањем: Хиландар!” (стр. 204). Као историчар, овај аутор доноси у свом тексту много података о Хиландару, његовим имањима, работодавцима, његовој библиотеци и рукописима, калуђерима и њиховом животу; набраја све светиње манастира, детаљно пише о писаним споменицима и пита се са жаљењем: „Шта чекају и Држава и С. К. Академија? Зашто се не пожури са систематским и тачним издањем свих хрисовуља и осталих важних

рукописа наших? Јер, ако каквим несрећним случајем нестане ових споменика ... онда ће они морално одговарати пред целокупним народом и његовом историјом за тај немар” (стр. 220).

Из кратких путописних бележака Жарка Татића *Пред Ускрс у Хилендару* (1925. године) треба издвојити такође истицање поменуте чињенице да Срби тога времена не воде рачуна о манастиру Хиландару колико би требало. „Политика”, у којој су путописи тада објављени, и у то време била је читана, те је овај аутор можда и с намером у више наврата наглашавао колико би матична држава могла помоћи своме манастиру и колико то хиландарски монаси прижељкују. Он пише, на пример: „Калуђери жељно очекују госте. Волели би да, као некада, виде увек пуну кућу гостију, којима се увек надају ... Али из Србије тако ретко овамо долазе гости, да се свачија посета дуго памти” (стр. 233). „Све то небројено благо, чува данас оно неколико калуђера, неколико људи који су се света одрекли, како ми рече један од њих, не баш за спас своје душе, јер она је толико ситна, већ за спас свега тога што се у манастиру налази. И они не траже за то ништа друго већ да Србија не заборави свој Хилендар” (стр. 237). Иначе, овај аутор неколико година касније објавио је књигу *Светогорска њисма* која је, у ствари, дужи путопис заједно с делом који је посвећен грађевинама Свете Горе.

Једини текст у коме преовлађује негативно при опису монашког светогорског живота јесте путопис сарајевског протојереја Мирка Максимовића. Свакако да то има везе и са временом када је исти посетио Свету Гору (1930), али је, као и у свему другоме, негативно неодвојиво од позитивног, а путописац користи своје право да издвоји и нагласи прво. Тако, на пример, за монахе Лавре Св. Атанасија он пише да су „недисциплиновани, неотесани и прљави” (стр. 250). Монах Онуфрије је његов (стварни или замишљени) сапутник на путовању и он уноси ноту позитивног, нарочито при боравку у Кареји, где су упознали дивнога монаха Мину из Испоснице Св. Саве и где он Мирку говори: „Овакве Мине ... створиле су нашу националну културу. Они су нам дали просвету и средњовековну уметност. Они, који су своје лично ја жртвовали за светле идеале заједнице, тако су били узвишени и несребични да не оставише ни свога имена у поменику” (стр. 255). Он такође, у разговору с једним руским монахом, истиче важну чињеницу о монашком путу: „Онај, који тражи што друго, осим Бога самога и спасења своје душе, наћи ће само муку и тугу” (стр. 259). Овај путопис је значајан као сведочанство да ни на тако светом месту нема савршенства и да они који то траже на Светој Гори треба да се спреме и на могуће разочарење које је доживео и аутор: „Тражио сам старце Зосиме и велике подвижнике, последоваоце великих светитеља, али нисам их нашао. Тражио сам стару атонску школу, зографе и анахорете и моја је несрећа да их нисам нашао” (стр. 274).

Следећи путопис у књизи првобитно је објављен 1933. године у часопису „Весник Српске цркве: орган Српског православног свештеничког удружења”. Аутор, већ поменути Стеван Роца, био је плодан писац, уредник више листова, а поред тога бавио се и археологијом и фолклором. Рођен у Водицама код Шибеника као Стјепан Роца, крајем 1941. године, ужаснут злочинствима у Независној држави Хрватској, заједно са својом породицом прешао је у православље. Он је веома надахнуто описао само један дан на Светој Гори (стр. 276–279). Хиландар није видео, али је био у Савиној испосници у Кареји, а највећи утисак на њега оставило је бденије у Андрејевском скиту: „Мислили смо да је свеноћно бденије нешто досадно, неиздржљиво. Преварили смо се. То је једно ретко уживање, које је тек по који смртни окусио ... Као да су се душе наше претвориле у харфе и као да тонови извиру са струна наших душа. То смо били у неком другом свету, невиђеном, непознатом, непреживљеном” (стр. 278–279).

У књизи постоје и два сасвим кратка путописа. Први је *Поклонички њуџи у Светој Гори (1938)* аутора Јована Барјактаровића (стр. 280–282). Он представља концизни извештај о екскурзији шеснаесторице матураната богословије. Преузет је из билтена Српске православне богословије у Битољу. Између осталог, овај аутор такође сведочи о бројном мањку монашке снаге у Хиландару. Иако више извештај, и овај путопис преноси и унутрашњи доживљај: „Боравећи у тој нашој царској лаври, човјек се препорађа, доживљава и преживљава часове уздизања духа над материјом, душе над тијелом. Другијим ријечима, човјек се духовно очишћава, препорађа” (стр. 281). Други кратак путопис (стр. 381–383) носи назив *Светогорски њуџињаци (1963)*, а написао га је свештеник Васо Ивошевић, врло образовани парох више парохија на Црногорском приморју, а седамдесетих година XX века и професор Богословије у Сремским Карловцима, преминуо 1996. године. Овај протојереј посетио је са својим колегама Свету Гору „с благословом и очинском бригом Њ. Пр. епископа рашко-призренског г. Павла”, потоњег патријарха СПЦ. У тексту је описана само Каруља у којој живе искључиво пустињаци, о којима протојереј Ивошевић каже: „Сусрет са њима импресионира, потресе душу, чини да се у том тренутку доживи нешто величанствено и свето. Но, недовољне су речи да то опишу”. Он нам сведочи, између осталог, да међу пустињацима у то време има само један Србин, док су остало Руси и Грци.

Димитрије Орсић био је општински бележник из Даља, као и активни прегалац СПЦ у чијој кући су се скупљали богомољци из Срема, Барање, Бачке и Славоније. Већ је речено да је његов путопис био објављиван у 13 наставака. У књизи је од њих формиран најдужи текст (стр. 283–336). Иако се Орсић не осећа спремним да пише о Светој Гори (стр. 284), он ипак детаљно излаже и о самоме путу, пловидби, доласку, смештају, а

затим о Светој Гори, њеном настанку, природи, душевном миру који боравак на том светом месту пружа, начину живота монаха, Хиландару, његовим светињама, житељима, богослужењима и прослави Васкрса (стр. 284–303). С болом сведочи о томе да опет у Хиландару није општежиће, да се није одржало након што је 1935. године у присуству владике Николаја Велимировића обновљено (стр. 299) и да нема подмлатка на коме ће остати Хиландар (стр. 303). Преноси нам опомињуће речи свога сапутника које је овај изговорио за време посете костурници: „О када би се једна оваква костурница ... поставила у сред Београда, да служи као стална опомена онима који на смрт никад не помишљају, како би колосек живота добио сасма други правац” (стр. 301). У овом путопису, између осталог, налазимо детаљан опис и манастира Зографа и Ватопеда, њихове историје, светиња и предања у вези с њима (стр. 303–311), сазнајемо за слепог и чувеног Јована, духовника владике Николаја и читамо о подвигу јуродства којем се аутор диви: „О свето јуродство! како те је дивно посматрати у данашњем времену самохвалисања и гордости” (стр. 312). Орсић је посетио и описао и друга места на Светој Гори: манастире Григоријат, Св. Павле, Симонопетар, лавру Св. Атанасија, скитове Св. Илије и Св. Андреја, пустиње Каруљу и Капсокаливију, врх Атона итд. Можда је најдрагоценије његово одушевљење које исказује о подвижницима с којима су се сусрели: „Бити, или срести се с таквим људима, погледати у њихово опхођење, кротост и смиреност, значи: стећи једно ново искуство, једно више убеђење о лепоти живота вечнога. И још значи: бити у среди ни бесмртника, јер свим својим покретима они ту бесмртност оличавају. И заиста, смрт за њих ништа не значи. И ни о чему другом не говоре тако радо као о смрти” (стр. 323). Димитрије Орсић је последњи аутор који је писао пре Другог светског рата и промене државног уређења. Из његовог путописа приређивач В. Живановић издвојио је на унутрашњој страни корица и утисак са сусрета с потоњим канонизованим руским светим – преподобним Силуаном Атонским. Овај утисак садржи у себи суштину свепраштајуће љубави Божије према грешноме човеку, о чему монах Силуан, и сам испуњен јеванђелском љубављу, прича посетиоцима, након чега „заплака као мало дете, од радости и по томе видесмо да је он свети човек и истински монах”.

Дописник Танјуга из Атине, Миодраг Аврамовић, посетио је с делегацијом Српске цркве Свету Гору 1951. године и чланак о тој посети објављен је у часопису „Глас”. Он је уврштен у књигу као први који о Светој Гори говори у послератном периоду (стр. 337–344). Аврамовић је записао да је у то време на полуострву било 2.100 калуђера. Од тога је у Хиландару само 27 монаха и то свега 13 њих испод 60 година, због чега је стално запослено 16 радника (стр. 340–341; 343). Поједине констатације овог аутора одишу тада владајућом идеологијом, али, с друге стране, он коректно обавештава читаоце о историји, историјском наслеђу

и другим богатствима и значају Хиландара. Напомиње да је све ово било у већој мери у прошлости. На пример, пише: „Некада, у средњем веку, Хиландар је владао пространим феудалним добрима од Солуна до више Параћина, која су обухватала преко 360 села. Данас има само једно веће добро од 30 хектара” (стр. 344). Ова група била је прва из Југославије која посећује Атонску Гору после целих 11 година.

Текст проф. др Ђорђа Сп. Радојичића, редовног професора на Филозофском факултету у Новом Саду на катедрама за историју и југословенску књижевност (стр. 345–359) – у ствари је његово, касније публикувано, предавање о животу и наслеђу Свете Горе, нарочито манастира Хиландара. Предавање је засновано на доживљајима и утисцима с путовања које је предузето у циљу упознавања с рукописном грађом, њеним описивањем и микрофилмовањем. Важно је нагласити да је група с којом је професор ишао на Хиландар два пута, 1952. и 1953. године била „прва научна група која је дошла на Св. Гору из Нове Југославије” (стр. 354). На овим путовањима урађено је 12.000 снимака који су похрањени потом у Српској академији наука и уметности. Поред тога, на молбу чувеног професора Романа Јакобсона, Радојичић је снимио и два руска музичка рукописа на пергаменту, из XIII или XIV века. Ово предавање-путопис претежно је историјског и документарног карактера, али не изостају ни описи природе Свете Горе. Из њега сазнајемо и ко све живи у Хиландару у то време и то да постоји бојазан да број српских калуђера спадне на толико мали да ће манастир прећи у руке Грка. И из тог разлога настојало се на пописивању хиландарских старина. Један део текста добар је ономастички прилог: наведена су нека женска имена која су се налазила у старим српским споменицима (стр. 349). Аутор помиње и своје прво путовање, када је као студент посетио Свету Гору 1925. године. Не изостаје ни неизбежно величање државе карактеристично за то време и у тексту остављено за крај: „Хиландар неће пасти у туђе руке. Нова Југославија види у њему драгоцену културно наслеђе и пружа му своју моћну заштиту” (стр. 359).

Још два протојереја оставила су своје утиске о путовањима која су била 1959. године. Раде Новаковић првобитно је текстове објавио у три наставка у часопису „Весник: орган Савеза удружења православног свештенства ФНР Југославије”, 1959–1960. Ради се о три целине које су и у књизи сачувале своје (под)насловe: *Од Јерисоса до Кареје* (стр. 360–363), *У Кареји* (стр. 364–366) и *У Хиландару* (стр. 366–369). У овом тексту изостају историјски подаци, па и описи манастира. На писца су оставили утисак сусрети с разним људима. Ту су монаси Нићифор, Ор, Симеон, Арсеније, Грк Ангелос и други. Радослав Лијескић, београдски свештеник родом из Чачка, објавио је своје утиске 1961. године у зборнику *Света Гора и манастир Хиландар: њоводом хиљадугодишњице њеног оснивања*. Он пише с много љубави према овом светом месту и свему

што је за њега везано, нарочито о историји свога народа и онима који су повезани с њом, па открива: „Унутра у теби узраста човек из прошлости једнога народа са сазнањем како је здрав корен његове историје” (стр. 378). У Хиландару у то време живи свега 26 калуђера, од чега 10 старца, а манастир има 400 соба, што пропорционално „најречитије говори о упоређењу задатака са бројем људи у борби за одржање Хиландара” (стр. 379).

Путописи које књига садржи, као што смо видели, разликују се по својим приступима. Ту су публицистички, историјски, научни и фолклористички. Поред тога, има елемената документарне прозе, па и лепе књижевности. Књигу препоручујемо за читање свима, можда највише женама које Свету Гору не могу посетити. Поред оних који желе да уживају у читању и упознавању са овим прелепим и необичним кутком наше планете, књигу могу користити и трагаоци за различитим књижевно-језичким, историјским и другим истраживачким материјалима, јер истима овај зборник обилује.

Ружица С. Левушкина*

Српска академија наука и уметности

Институт за српски језик

Кнеза Михаила 36/1

11000 Београд

УДК 821.163.41.09-1"17 "
82.0 ПРОСВЕТИТЕЉСТВО

Татјана Јовићевић, *Књижевности изван њамћења. Лирска њоезија „Досијејевој доба”*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2021, 209 стр.

Својом новом књигом *Књижевности изван њамћења. Лирска њоезија „Досијејевој доба”*, др Татјана Јовићевић, виши научни сарадника у Институту за књижевност и уметност, остаје верна како основним темама свог дугогодишњег посвећеног научног истраживања историје и поетике нове српске књижевности, тако и научно-методолошком приступу који том приликом најчешће примењује. Јер, како то показује њена богата научна библиографија, у својим проучавањима српске књижевности

*ruzica.bajic@isj.sanu.ac.rs